

Slovenská mládež: Test elementárných znalostí o politice a demokracii

Ladislav Macháček

Abstrakt: Stredisko pre európsky výskum mládeže na FF UCM v Trnave uskutočnilo reprezentatívny výskum politickej participácie mladých ľudí vo veku od 15 do 25 rokov (982 respondentov, december 2004–január 2005). Je súčasťou výskumného projektu 6 krajín Európskej únie EUYOUPART¹ (Rakúsko, Estónsko, Nemecko, Taliansko, Francúzsko, Veľká Británia), ktorý koordinuje SORA, Inštitút pre sociálny výskum a analýzu (Rakúsko).

Kľúčové slová: mládež, Evrópska únia, znalosti, politika, demokracia, politická participácia

Abstract: Centre for European and Regional Youth Studies at UCM Trnava took part in representativ research of political participation of young people in age from 15 to 25 (982 respondents, December 2004 to January 2005). The project has been conducted by a team of researchers from eight EU-member countries (Austria, Estonia, Finland, France, Germany, Italy, Slovakia and the UK) under the scientific and administrative coordination of SORA Institute for Social Research and Analysis, Austria.

Key words: youth, European union, knowledge, politics, democracy, political participation

Dôvera v národné a európske inštitúcie

Od vstupu Slovenska do EÚ ešte neuplynul ani rok. Preto ani neprekvapuje, že sa obyvatelia cítia byť predovšetkým Slovákmi (84,8 %) a až potom Európanmi (43,0 %). Tento rozdiel sa pochopiteľne nikdy nevyrovná. Záujem o „európanstvo“ budeme pozorovať v tej miere, ako sa bude odbúravať obava z toho, že „*Slovensko ako člen EU je v nebezpečenstve straty svojej kultúry a tradícií*“.

Zatiaľ máme 22,5 % už obávajúcich sa, 34,1 % ešte nerozhodných, ale už 38 % odmietajúcich takéto obavy ako neopodstatnené. Väčšie obavy o našu slovenskú „národnú identitu“ majú muži ako ženy. Mladší ako 18 rokov, teda prevažne žiaci stredných škôl, majú väčšie zastúpenie v stredovej-nerozhodnej pozícii, čo plne zodpovedá našim očakávaniam.

¹EUYOUPART Political Participation of Young People in Europe – Development of Indicators for Comparative Research in the European Union

Potvrdilo sa, že 27,7 % skúmaných mladých ľudí na Slovensku *má záujem o politiku*. Dominuje záujem o štátnu politiku SR. Uviedlo to až 35,4 % našich respondentov. Európska politika či politika Európskej unie sa stále ešte vníma ako „zahraničná politika“. Približne rovnaký záujem prejavili mladí ľudia o európsku – 25,6 %, či medzinárodnú (svetovú) politiku – 27,8 %.

Aj keď je to ešte zavčasu, ale už teraz máme k dispozícii prvé údaje o tom, ako dôverujú mladí ľudia na Slovensku nielen svojej národnej vláde a parlamentu, ale aj Európskej komisii a Európskemu parlamentu. Podľa odpovedí dôveruje vláde SR 6,3 %, Európskej komisii 20,6 %, Národnej rade SR 6,5 % a Európskemu parlamentu 22,7 %.

Znalosti o politike a demokracii

V tomto výskume sa zisťovali nielen názory a postoje respondentov, ale netradične aj isté *elementárne znalosti o politickom živote na Slovensku a v Európskej únii*. Respondenti mali rozhodovať, či sú uvedené výroky pravdivé alebo nie.

Tabuľka 1: *Tvrdenia o politike – prehľad výsledkov odpovedí.*

		Správne	Nesprávne	(Neviem)
1	Srbsko je člen Európskej únie	12,4	70,6	17,1
2	EÚ má 25 členských štátov	68,4	18,6	13,0
3	Vlajka EÚ je modrá s bielymi hviezdikami	26,2	71,9	2,0
4	Jose Barroso sa stal hlavou Európskej komisie po Romanovi Prodim	41,1	18,4	40,5
5	Predseda vlády SR je	92,6	5,8	1,6
6	Predsedom KSS je	10,3	78,9	10,8
7	Na Slovensku sa konajú parlamentné voľby každé 4 roky	93,2	3,0	3,8
8	Predseda vlády má právomoc rozpustiť parlament	26,6	48,2	25,2

Mladí ľudia dostali možnosť striedavo súhlasiť s pravdivým tvrdením (napr. počet členov EU) alebo nesúhlasiť s nepravdivým tvrdením (napr. vlajka EÚ).

Výsledky ukazujú:

- 70 % mladých ľudí má správnu predstavu o EÚ, jej členoch a symboloch. Iba v prípade výmeny predsedu EK (R. Prodi – J. Barroso) ešte dosť značná časť z nich (40 %) priznáva, že túto udalosť nevie posúdiť a skoro 20 % odpovedalo nesprávne.
- o domácej politickej scéne vedia podstatne viac- na úrovni 80–90 %, či už sa to týka parlamentných volieb, kto je náš predseda vlády alebo predseda konkrétnej politickej strany.

Znalosti mládeže Slovenskej republiky v komparácii s inými krajinami

Znalosti o členoch EÚ

V tomto období došlo k významným zmenám k 1. 5. 2004 a členmi EU sa stalo až 8 nových členov, medzi nimi však iba jedna z krajín bývalej Juhoslávie (Slovinsko). Srbsko predstavuje práve tú krajinu z tohto spoločenstva, ktorá má v súčasnosti najmenšiu šancu na začlenenie do EU. Ako vieme, v tomto období sa diskutuje o prístupových podmienkach s Chorvátskom.

Najlepšie znalosti prejavili mladí ľudia z Rakúska, ktorí (až 93 %) odpovedali, že nie je pravdou, že Srbsko je členom EÚ. S istým odstupom nasleduje Estónsko (88 %), Slovensko, Taliansko a Francúzsko (81 %). Najmenej správnych odpovedí dosiahlo Anglicko (67 %). To v zásade neprekvapuje, nakoľko na jednej strane Rakúsko hraničí s krajinami bývalej Juhoslávie a na strane druhej Veľká Británia tradične neprejavuje veľký záujem o problematiku EÚ.

Slovensko získalo svoje nie celkom lichotivé postavenie najmä tým, že dievčatá vo veku od 15 do 17 rokov v porovnaní s chlapcami (85 %) dosiahli iba 80 % správnych odpovedí. To by nasvedčovalo tomu, že problematika EU sa v tomto exponovanom období príliš nepreberala v rámci školskej edukácie, či už na hodinách náuky o spoločnosti alebo v rámci iných predmetov spoločenskovedného zamerania.

Odlíšne sa preukázali znalosti mladých ľudí aj v odhade správnosti tvrdenia, že v súčasnosti má EÚ 25 členov.

Mohli by sme predpokladať, že by túto skutočnosť mali vedieť predovšetkým mladí ľudia z tých krajín, ktoré sa v danom roku stali členmi EÚ, t. j. Slovensko a Estónsko. Potvrdilo sa to iba v prípade Slovenska (79 %), zatiaľ čo Estónsko (65 %) sa umiestnilo na posledných dvoch miestach spoločne s Talianskom (63 %). Najlepšie umiestnenie získalo nečakane Francúzsko (87 %) nasledované s istým odstupom Rakúskom (80 %). Na úrovni Slovenska sa ocitlo ešte Anglicko (77 %).

Obdobnou otázkou, čo sa v zásade všetky týkajú vonkajších prejavov EÚ, bola otázka o jednom z jej základných symbolov – o vlajke.

Otázka bola uvedená s nesprávnou odpoveďou, t. j. tvrdilo sa, že vlajka EU má modrú farbu s hviezdíčkami bielej farby. Túto odpoveď označilo ako nesprávnu Taliansko (76 %), Slovensko (73 %), Rakúsko (69 %). S istým odstupom sa umiestnili Estónsko (63 %) a Francúzsko (59 %). Beznádejne na konci pelotónu sa umiestnili Angličania (42 %), čím nás utvrdzujú v stanovisku, že EÚ nie je skutočne ich problém a nevenujú mu svoju pozornosť.

Tvrdenie, že J. Barroso sa stal po R. Prodim hlavou Európskej komisie, bolo z testových otázok skutočným orieškom pre skúmaných mladých ľudí.

Ako správnu ho označilo 82 % Rakúšanov. Slovensko (70 %), nasledované Talianskom, Francúzskom a Estónskom (62 %) sa umiestnili v strede, avšak skoro s 10 % odstupom. O ďalších 10 % od nich sa umiestnilo Anglicko (52 %).

Ak v tejto testovej otázke v niektorých krajinách dosiahli lepšie výsledky mladší respondenti do 18 rokov, potom z nich viac dievčatá, čo je prípad Rakúska. V iných krajinách mladí ľudia nad 18 rokov, z nich viac chlapci, čo je prípad Estónska, Francúzska, Talianska, Anglicka aj Slovenska.

Takéto zistenie potvrdzuje všeobecnejšiu hypotézu, že v niektorých krajinách sú v školskej edukácii špecializované témy o EÚ zamerané na elementárne vedomosti o EÚ a jej inštitútoch. Dievčatá svojim prístupom k pozornejšiemu získavaniu vedomostí a schopnosťou zapamätať si ich v tomto prípade dosahujú lepšie výsledky ako chlapci. V iných krajinách je tomu tak, že mladí ľudia od 18 do 25 rokov získavajú znalosti prostredníctvom politickej participácie a celkového záujmu o politiku, čo je všeobecne typickejšie najmä pre chlapcov a mladých mužov.

Znalosti o fungovaní demokracie v niektorých krajinách EÚ

Kto je predseda vlády

Pozícia predsedu vlády je vo všetkých krajinách, ktoré sa zúčastnili na výskume, aj testom elementárnych znalostí o politickom živote a politickom systéme a je nesporne najvýznamnejšia. Svojho premiéra poznajú najmä v Anglicku (99,6 %), Taliansku, Rakúsku a Estónsku, Francúzsku a najmenej na Slovensku (94 %). Pravdou je, že ho nielen poznajú, ale z faktu jeho neustálej viditeľnosti a každodennej prítomnosti v médiách asi vyplýva aj to, že jeho právomoci a kompetencie sa preceňujú, ako sa to preukáže v našej analýze.

Kto je predsedom politickej strany

V relatívne komplikovanej otázke, ktorú by sme v žiackej terminológii nazvali „chyták“, sme žiadali, aby naši respondenti odpovedali či konkrétna osobnosť politickej scény (v skutočnosti predseda pravicovej alebo konzervatívnej strany) je predsedom ľavicovej politickej strany. Takže, aby mohol správne zodpovedať, musel osobnosť poznať priezviskom, a súčasne ju mal priradiť k správnej politickej strane. To v danom prípade značí, že musel označiť naše tvrdenie „predsedom politickej strany je XY“ za „nesprávne“. Podarilo sa to najviac mladým Talianom (91,6 %). Relatívne dobré výsledky dosiahli Slováci (89 %), ale aj Rakúšania (84 %) a Francúzi (82 %). Až za nimi sa objavujú Estónci (70 %) a Angličania (65 %).

Ako často sa uskutočňujú parlamentné voľby

V inej, zdanlivo menej náročnej otázke, zisťujúcej, v koľkoročnom odstupe sa v krajine uskutočňujú parlamentné voľby, sme sa dočkali prekvapenia. Slovensko (97 %) sa postavilo na čelo „elity“ mladých európskych demokratov pred Rakúsko a Estónsko. A naopak k Anglicku (62 %) sa svojimi nesprávnymi odpoveďami pridalo Francúzsko a Taliansko (72 %).

Môže predseda vlády rozpustiť parlament?

To, čo vzbudí pozornosť politológov a politikov je, že *viac ako 50 % mladých ľudí nemá jasno o fungovaní parlamentnej demokracie*. Z nich polovica nielenže sa priznala, že nevie na otázku odpovedať, ale druhá polovica odpovedala tak, že pokladá za správne, ak by predseda vlády na Slovensku mohol rozpustiť parlament.

Táto otázka je vlastne zo všetkých, ktoré sme mladým ľuďom položili, najnáročnejšia a súčasne najpodstatnejšia z hľadiska ich „občianskej zrelosti a prejavovania znalostí o parlamentnej demokracii“. Zaujímalo nás preto, ako sa „dарило“ správne zodpovedať na túto otázku mladým ľuďom v ďalších krajinách zúčastnených na tomto výskume.

Najlepšie výsledky dosiahli v poradí Rakúsko (75,8 %) a Estónsko (75,9 %), za nimi s malým odstupom druhá dvojica krajín Francúzsko (71 %) a Taliansko (70,5 %). Napokon s dost značným odstupom Slovensko (64,4 %). Pelotón uzavrelo Anglicko (59,9 %).

Výskum umožňuje zodpovedať aj na otázku, či rodové hladisko (pohlavie) a vek respondentov má nejaký závažnejší vzťah k výsledkom. V oboch prípadoch ide o podstatné hladisko, na ktoré sa viažu isté teoretické hypotézy. Predovšetkým je tu hypotéza o nižšom záujme žien o politiku a v druhom prípade ide o hypotézu, že s vekom rastie záujem o politiku.

Budeme porovnávať krajiny podľa ich umiestnenia, nakoľko to umožňuje poukázať na niektoré osobitosti.

V Rakúsku je zaujímavé, že rovnako dievčatá (78,4 %), ale aj a najmä chlapi (81,9 %) do 18 rokov porovnaní s mladými mužmi a ženami (73 až 74 %) nad touto vekovou hranicou dospelosti majú podstatne lepšie znalosti o jednom z mnohých princípov fungovania parlamentnej demokracie.

Dá sa teda predpokladať, že nejaká cielená edukačná aktivita s dôrazom na výchovu k demokratickému občianstvu zasiahla žiakov v Rakúsku vo veku 15–18 rokov, čo sa nedá povedať o ich súčasných starších kolegoch.

V Estónsku zdá sa, že platí skôr mechanizmus neformálneho alebo mediálneho vzdelávania. Teda reálna účasť na rozličných politických udalostiach (napr. voľby) predstavuje sledovaním predvolebnej kampane aj spôsob získavania znalostí. Výsledky u mladých mužov nad 18 rokov ukazujú, že

vylepšili svoje správne znalosti s vekom a životnou skúsenosťou. Poskočili zo 73 % na 79 % správnych odpovedí.

Pre dievčatá platí skôr zásada, že čo sa nenaučia v škole (79 %), v praktickom živote politickej participácie už nemajú možnosť získať (75 %), nakoľko tu platí hypotéza o ich nižšej participácii a všeobecne nižšom záujme o politiku. Tento model platí ako v Taliansku tak aj v Anglicku.

Intepretácia a hĺbková kvalitatívna analýza by nám mohla pomôcť hľadať odpoveď na otázku, akú podobu vlastne má „vedomá“ úroveň politickej participácie mladých žien nad 18 rokov v týchto krajinách. Inak povedané mali by sme zistiť či mladé ženy „napodobujú“ alebo preberajú politické názory svojich mužských životných partnerov.

Pre Francúzsko je pozoruhodná vzácna vyrovnanosť v správnych a nesprávnych odpovediach, či sa to týka mladších alebo starších, dievčat alebo chlapcov (70–73 %). To v zásade platí aj pre Slovensko, ale na podstatne nižšej úrovni správnych odpovedí (63–64 %).

Záver

Z toho možno formulovať záver o rozličných typoch získavania vedomostí o demokracii a jej fungovaní:

1. v niektorých krajinách sa na úrovni vedomostí o politike a fungovaní parlamentnej demokracie významne prejavilo predovšetkým formálne vzdelávanie v škole (Rakúsko);
2. v iných krajinách sa na vedomostnom raste prejavuje aj neformálne vzdelávanie z predvolebných akcií politických strán, masmediálnych diskusií, prípadne z vlastnej občianskej a politickej participácie (Estónsko);
3. v tretej skupine reálna účasť na procese občianskej a politickej participácie nezlepšuje demokratický vedomostný potenciál účastníkov, ale skôr naopak vedie k sponchybnovaniu elementárnych pravidiel fungovania demokracie v krajine, vedie k tomu, že mladí ľudia vyjadrujú skepsu k verejnému politickému životu, prejavujú nedôveru v inštitúcie právneho štátu, majú tendenciu podporovať autokratické formy riadenia života v spoločnosti (Slovensko).

Pre čitateľov časopisu Pedagogická orientace je iste zaujímavé, ako je to aj s tými, čo priznali, že o politike často diskutovali so svojimi učiteľmi? Odpoveď je pozitívna: ich znalosti o demokracii prekročili priemer dosť značne (75 %). Žiaľ, takých prípadov, kde mladí ľudia často diskutovali so svojím učiteľom o politike, sme našli v našom výskumnom súbore iba 5 %.

To je v tomto „Roku občana EÚ“, ktorý vyhlásili európske inštitúcie, nie najlepšou vizitkou výchovy k občianstvu v škole na Slovensku, ale ako sme to ukázali v komparáciách, nielen na Slovensku. Môžeme to však súčasne

chápať aj ako výzvu modernizácie výchovy k demokratickému občianstvu v škole i mimo školy.

MACHÁČEK, L. Slovenská mládež: Test elementárnych znalostí o politike a demokracii. *Pedagogická orientace* 2005, č. 2, s. 15–21. ISSN 1211-4669.

Adresa autora: Prof. Mgr. Ladislav Macháček, CSc., CERYs FF UCM v Trnave, machacek@gt.si.sk